



BESLUT

2011-11-25

Dnr 511-136-06

Naturvårdsenheten
Johan Bohlin

Enligt sändlista

BILDANDE AV NATURRESERVATET DUNDERN, TORSBY KOMMUN

BESLUT

Med stöd av 7 kap. 4 § miljöbalken (1998:808) förklarar Länsstyrelsen det område som avgränsas med den svarta heldragna linjen på kartan i bilaga 1 som naturreservat.

Reservatets namn ska vara *Naturreservatet Dundern*.

Syfte med reservatet

Naturreservatet Dundern bildas i syfte att bevara biologisk mångfald i ett stort område med skogar och våtmarker med dess flora och fauna. Områdets hydrologi ska vara opåverkad av negativa ingrepp. Delar av naturreservatet ingår i det europeiska nätverket Natura 2000. De naturtyper som finns där bör förekomma i en omfattning så att reservatet bidrar till gynnsam bevarandestatus för arter och naturtyper i den biogeografiska regionen. Inom ramen för syftet ska möjligheter till naturupplevelser och rörligt friluftsliv stödjas. Bildandet av naturreservatet syftar också till att bibehålla de öppna "skogsängar" som finns i området.

Syftet uppnås genom att skog och myr tillåts att utvecklas fritt genom intern dynamik. Exploatering och arbetsföretag i området förhindras, och områdets naturliga hydrologi skyddas från fysisk påverkan. Skogsängarna bibehålls genom att de hålls fria från träd och buskar.

Länsstyrelsen är förvaltare av naturreservatet.

Föreskrifter

För att uppnå och tillgodose syftet med naturreservatet förordnar Länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 §§ miljöbalken att nedan angivna föreskrifter ska gälla.

I enlighet med 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. fastställer Länsstyrelsen bifogad skötselplan (bilaga 4).

Föreskrifterna ska inte utgöra hinder för de åtgärder som behövs för att uppnå syftet med naturreservatet och som framgår av föreskrifterna under A, B och C nedan, samt fastställd skötselplan.

Föreskrifterna ska heller inte utgöra hinder för Länsstyrelsen eller av Länsstyrelsen utsedd uppdragstagare att i uppföljningssyfte utföra inventeringsverksamhet, nödvändig insamling av bestämningsmaterial, eller annan dokumentation av växt- och djurliv inom naturreservatet.



Länsstyrelsen kan med stöd av 7 kap. 7 § miljöbalken medge dispens från meddelade föreskrifter, om det finns särskilda skäl.

A. Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i den rätt att använda mark- och vattenområden som behövs för att uppnå syftet med reservatet:

Utöver vad som annars gäller i lagar och författningar är det i naturreservatet förbjudet att:

1. bedriva någon form av skogsbruk samt ta bort eller upparbeta dött träd eller vindfälle
2. bedriva täkt och annan verksamhet som förändrar områdets ytformer som att schakta, tippa, gräva, dika eller anordna upplag
3. dra fram mark- eller luftledning
4. uppföra byggnad eller annan anläggning
5. bedriva markförbättringsåtgärd som kalkning eller gödsling
6. använda kemiska eller biologiska bekämpningsmedel
7. framföra motordrivet fordon annat än på väg som är avsedd för motortrafik. Undantag gäller för älgragare eller liknande som behövs för uttransport av större vilt (älg, hjort, björn, vildsvin) från området i samband med den jakt som är tillåten i naturreservatet. Uttransporten ska ske så att spårbildning inte sker.

Föreskriften A1 utgör inte hinder för underhåll av befintliga älgpäss genom att ta bort sly och kvistar. Föreskriften A2 utgör inte hinder för normalt underhåll av skogsbilvägarna i nordost och söder (se karta bilaga 5). Underhållet får inte innebära åtgärder eller åverkan utanför befintlig väggropp och befintliga diken. Föreskriften A5 utgör inte hinder för våtmarkskalkning av Vottso under förutsättning att det sker med grovkalk eller motsvarande, samt att spridningen sker på uppdrag av länsstyrelsen och på så sätt att påverkan på intilliggande skog undviks.

B. Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken om förpliktelser för ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheter att tåla visst intrång:

Markägare och innehavare av särskild rätt till marken förpliktigas tåla att följande anordningar och åtgärder vidtas för att tillgodose syftet med reservatet:

1. utmärkning av naturreservatets yttergränser enligt svensk standard 03 15 22 och Naturvårdsverkets anvisningar
2. anläggande av parkeringsplats
3. uppsättande av informationstavlor vid p-plats och kulturlämningar
4. anläggande, utmärkning och underhåll av led
5. anläggande av vindskydd och eldstad
6. röjning av träd och buskar vid kulturlämningar och på öppna skogsängar
7. Kalkning av Vottso i naturvårdande syfte

För en mer detaljerad redovisning av vad föreskrifterna under B innebär hänvisas till gällande skötselplan för området.



C. Ordningsföreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas och vistas i, samt om ordningen i reservatet i övrigt (gäller även markägare och innehavare av särskild rätt):

Utöver vad som annars gäller i lagar och författningar är det i naturreservatet förbjudet att:

1. samla in ryggradslösa djur, t ex skalbaggar, snäckor och fjärilar
2. samla in mossor, lavar och vedsvampar
3. bryta kvistar, fälla eller på annat sätt skada levande eller döda stående eller omkullfallna träd och buskar
4. utan länsstyrelsens tillstånd i näringssyfte organiserat utnyttja området, samt för skolor och institutioner att regelmässigt utnyttja området för att utföra vetenskapliga eller andra undersökningar
5. framföra fordon

Föreskriften C5 utgör inte hinder för hämtning av fällt vilt enligt terrängkörningsförordningen (1975:594 1§) under förutsättning att fordon med lågt marktryck används så att spårbildning inte sker.

Länsstyrelsen beslutar att ordningsföreskrifterna enligt 7 kap. 30 § miljöbalken träder ikraft tre veckor efter den dag författningen utkommit från trycket i länets författningssamling. Enligt 7 kap. 30 § miljöbalken gäller dessa föreskrifter omedelbart efter ikraftträdande, även om de överklagas.

Fastställande av skötselplan

Med stöd av 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken fastställer Länsstyrelsen en skötselplan för naturreservatet (se bilaga 4). Skötselplanen kan vid behov revideras inom ramen för syfte och föreskrifter i beslutet.

Uppgifter om naturreservatet

Namn	Naturreservatet Dundern
Län	Värmland
Kommun	Torsby
N2000-beteckning	SE0610201 Dundern
Lägesbeskrivning	8 km nordväst Bjurberget
Församling/Socken	Södra Finnskoga
Topografisk karta	13CSV, 13CSO och 13CNO
Ekonomisk karta	13C4e, 13C4f och 13C5f
Naturgeografisk region	30a, Norrlands vågiga bergkullterräng
Fastighetsknutna rättigheter som reservatet berör	Staten har genom servitut rätt till väg över stamfastigheten till reservatet.
Fastigheter	Falltorp 1:27
Areal	273 ha
Förvaltare	Länsstyrelsen Värmland



REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Ärendets beredning

Områdets förekomst av gamla naturliga skogar med höga naturvärden har uppmärksammats tidigare. I en rapport från en inventering av naturskogar i Värmland (Hallingbäck, 1978) redovisas ett område runt Hundmyren som ett ordinärt naturskogsområde. I samband med nyckelbiotopsinventeringen (1995-98) avgränsades flera värdefulla områden inom reservatsförslaget. Två områden förslogs senare ingå i EU:s nätverk av skyddad natur (Natura2000). 2005 inleddes diskussioner med Bergvik Skog AB om ett köp av de mest värdefulla delarna. Affären slutfördes i december 2005.

Synpunkter från remissinstanser och sakägare

Skogsstyrelsen och Torsby Finnkulturcentrum har inga invändningar mot beslut om naturreservatet Dundern. Torsby Finnkulturcentrum framhåller värdet av att områdets skogsängar hålls öppna i och med att detta också är positivt för ett bevarande av områdets kulturhistoriska värden.

Torsby kommun framhåller att området är utpekad som mark för naturvård i kommunens översiktsplan (Öp 2010). Kommunen skriver även att delar av området berörs av den vindkraftsplan som är under utarbetande, men att det är i så ringa omfattning att det inte anses påverka möjligheterna till etablering av vindkraft i någon större utsträckning. Torsby kommun påpekar också att Nordvärmlands snöskoterklubb har en skoterled som eventuellt berörs av reservatsbildningen.

Wermlands Ornitologiska Föreningen framhåller att ett skydd av området är extra värdefullt, dels eftersom det är ganska stort, och dels eftersom det ligger i närheten av flera andra naturreservat.

Länsstyrelsens bemötande av inkomna synpunkter

Den skoterled som nämns i yttrandet från Torsby kommun passerar inte genom det föreslagna naturreservatet.

LÄNSSTYRELSENS MOTIVERING OCH INTRESSEPRÖVNING

Beskrivning av omgivande landskap och reservatet

Dundern ligger i en utpekad vädetrakt med en hög koncentration av gamla skogsbestånd med naturvärden som i hög grad är knutna till granskog med inslag av lövträd som björk, asp, rönn

BESLUT

2011-11-25

Dnr: 511-136-06

och sälg. Delar av det aktuella området har tidigare uppmärksammats både i samband med en urskogsinventeringen (1972), en naturskogsinventering i Värmlands län (Hallingbäck 1978) och nyckelbiotopsinventeringen på dåvarande Stora Ensos marker. Öster om Dundern finns naturreservaten Ivana och Gartosofta, och norr om Dundern naturreservaten Mammassberg och Soienmagg; alla med liknande naturtyp och arter som på Dundern. Vid Dundern-områdets nordvästra hörn finns en stor nyckelbiotop på berget Heinaho. Där har en uppgörelse nyligen träffats med markägarna, och planering för naturreservat påbörjats.

Det föreslagna naturreservatet Dundern omfattar 273 hektar och utgörs till stor del av gammal (90-130 år) granskog med varierande inslag av lövträd som asp, björk, sälg och rönn. Delar (29,2 + 120,4 hektar) av det föreslagna reservatet ingår sedan tidigare i EU:s nätverk för skyddad natur – Natura 2000. Under 1998 genomförde dåvarande ägaren Stora Enso en inventering av nyckelbiotoper i området. Drygt 73 hektar av det aktuella området pekades då ut som nyckelbiotop och 31 hektar som naturvärdesobjekt.

Med värmländska mått mätt är Dundern-området ett osedvanligt stort område med sammanhängande gammal, naturskogsartad skog. I östra delen av området finns resterna av tre torp med omgivande inägor. Torpen var bebodda fram till 1950-talet, och har genom skogsbyte samt åker- och ängsbruk givetvis haft en påverkan på skogen och miljön i den delen av Dundern. Tydligaste resterna idag är de öppna inägorna med torrängsartad vegetation och de lövrika partierna på den gamla ängsmarken. Området ligger på 550-600 meters höjd, och med undantag av de små våtmarkerna är i stort sett hela området kuperat av de fyra höjderna Dundern, Binninoppi, Soskonmagg och Hebbobjerti

Av de arter som påträffats i området kan särskilt nämnas långt broktagel, tretåig hackspett, järpe, lavskrika och gråspett.

Motiv till skydd

Länsstyrelsen gör bedömningen att detta är ett mycket skyddsvärt område med förekomst av arter och naturtyper vars fortlevnad i området endast kan säkras genom att det undantages från skogsbruk och andra åtgärder med negativ påverkan på den gamla skogens struktur och utbredning samt våtmarkernas hydrologi.

Överensstämmelse med planer, internationella åtaganden, miljökvalitetsmål m.m.

Bildandet av naturreservatet Dundern är en del i Länsstyrelsens arbete med miljökvalitetsmålen Levande skogar, Myllrande våtmarker samt Ett rikt växt- och djurliv. Beslutet är även ett led i Sveriges internationella åtaganden (Natura 2000) om skydd av den biologiska mångfalden samtidigt som det bidrar till att uppfylla Åtgärdsprogrammet för arten långt broktagel

Beslutet bedöms vara förenligt med en från allmän synpunkt godtagbar användning av mark- och vattenresurserna enligt 3 och 4 kap. miljöbalken. Beslutet strider inte mot kommunal översiktsplan eller detaljplan och är därmed förenligt med 7 kap. 8 § miljöbalken. Beslutet är



inte i konflikt med koncessioner eller undersökningstillstånd för gruvnäringen, enligt den information Länsstyrelsen fått av Sveriges geologiska undersökning (SGU).

Intresseprövning

I reservatsbildningsprocessen ingår som en del att i alla frågor göra en avvägning mellan enskilda och allmänna intressen med den utgångspunkten att det ska finnas en rimlig balans mellan de värden som ska skyddas genom förbudet/inskränkningen, och den belastning som förbudet/inskränkningen har för den enskilde. Länsstyrelsen bedömer att den avgränsning av reservatet och de inskränkningar som görs i rätten att använda mark- och vattenområden är nödvändiga, och att de inte går längre än vad som behövs för att tillgodose syftet med reservatet. Länsstyrelsens ställningstagande i denna del har skett med tillämpning av proportionalitetsprincipen.

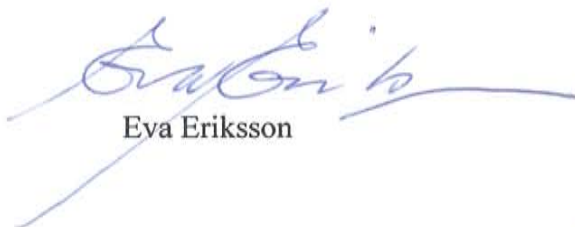
Upplysningar

Länsstyrelsen är enligt punkten A2, bilagan till förordningen (1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken, ansvarig för att bedriva tillsyn över reservatet. I tillsynen ingår att övervaka att reservatsföreskrifterna följs. Enligt 29 kap. 2 och 2a §§ miljöbalken gäller bland annat att brott mot föreskrift som meddelats med stöd av 7 kap. miljöbalken kan medföra straffansvar. Har någon vidtagit åtgärd i strid mot meddelad föreskrift, kan Länsstyrelsen enligt 26 kap. 9 och 14 §§ miljöbalken vid vite förelägga om rättelse.

Eftersom området syftar till att bevara biologisk mångfald ska eventuella vindfällen och stormskadad skog lämnas. Bestämmelserna i 5, 6 och 10 §§ skogsvårdslagen (1979:429) ska inte tillämpas inom naturreservatet.

Hur man överklagar, se bilaga 7

Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Eva Eriksson. Föredragande har varit avdelningsdirektör Johan Bohlin. I den slutliga handläggningen har även deltagit chefsjurist Lars-Ove Olsson, antikvarie Fredrik Berg, enhetschef Anders Walldorf, verksamhetschef Torben Ericson samt länsråd Björn Sandborgh.



Eva Eriksson



Johan Bohlin



Bilagor

1. Beslutskarta
2. Översiktskarta
3. Områdesbeskrivning
4. Skötselplan
5. Karta som visar skogsbilvägar där underhåll får utföras
6. Naturtypskarta för de delar som ingår i Natura2000
7. Hur man överklagar



Sändlista

Bergvik Skog Väst AB, Trotskatan 25, 791 71 FALUN

StoraEnso Skog AB, Östmarksvägen 5, 685 33 TORSBY

Torsby kommun, 685 30 TORSBY

Skogsstyrelsen Region Svea, Box 387, 651 09 KARLSTAD

Naturskyddsföreningen, Länsförbundet i Värmland, Verkstadsgatan 1, 652 19 KARLSTAD

Wermlands Ornitologiska Förening, c/o Rolf Tidemalm, Ställ Överbryn 5, 685 94 TORSBY

Värmlands Botaniska Förening, c/o Per Larsson, Fallängsvägen 39 A,
671 51 ARVIKA

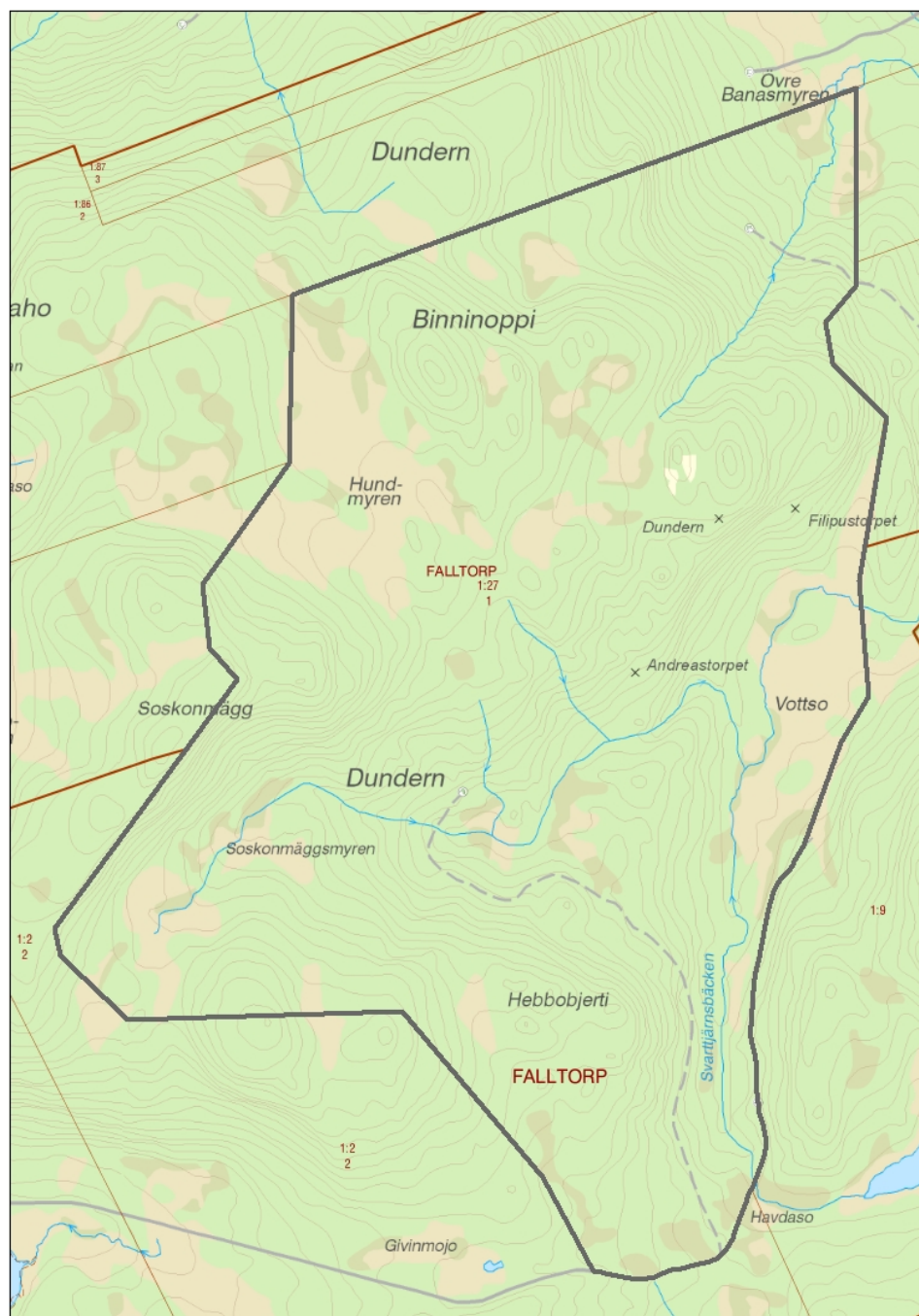
Värmlands läns jaktvårdsförbund, Box 65, 660 60 MOLKOM

LRF, Länsförbundet i Värmlands län, Köpmannagatan 2^{4^{tr}}, 652 26 Karlstad

Torsby kommun, Finnkulturcentrum, 685 80 TORSBY

Samhällsbyggnad

Miljöanalys



Copyright Lantmäteriverket 2011, dnr 106-2004/188

Beslutskarta för naturreservatet Dundern (heldragen svart linje)



Copyright Lantmäteriverket 2011, dnr 106-2004/188

Översiktskarta för naturreservatet Dundern (heldragen tjock svart linje)



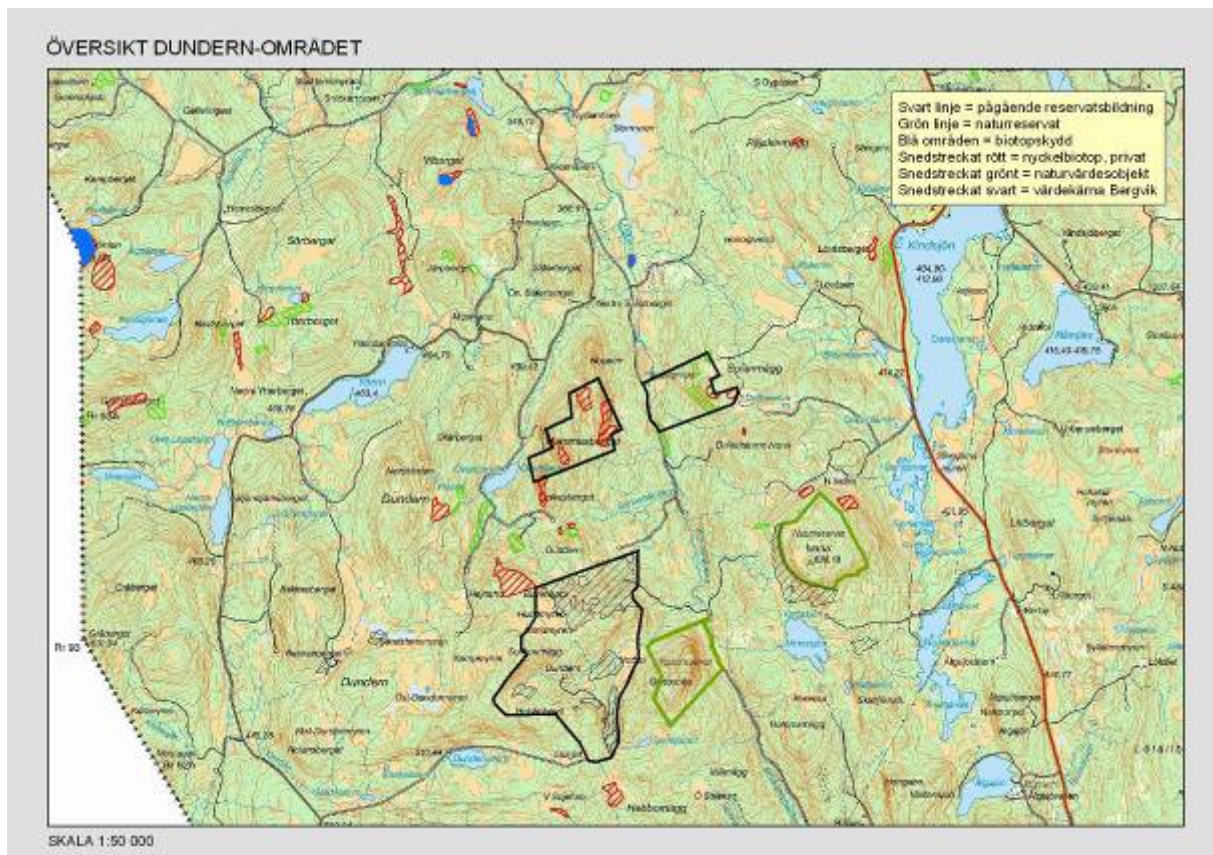
Dundern

**Beskrivning av ett granskogsområde
väster om Bjurberget, Torsby kommun**

Bakgrund

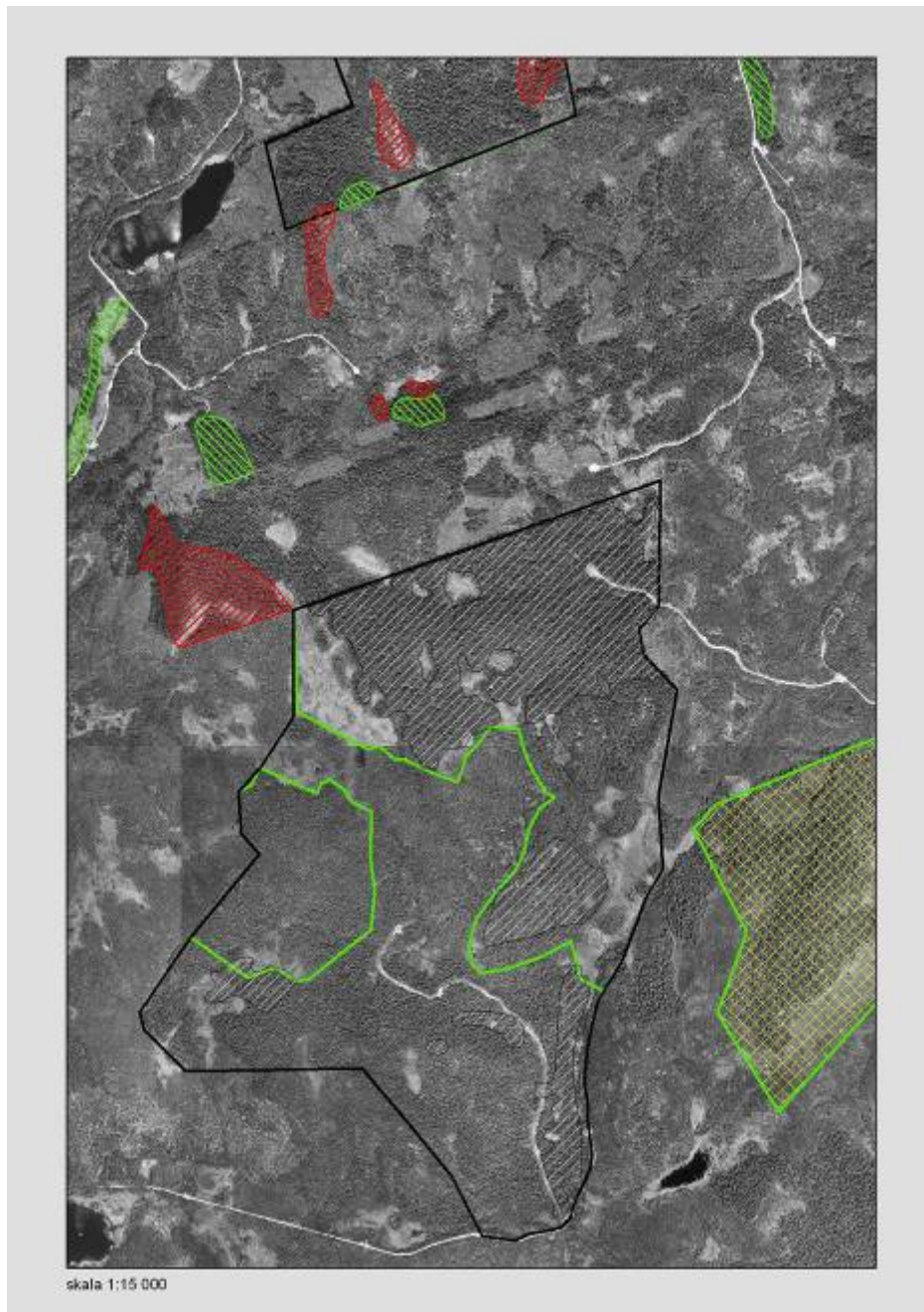
Dundern ligger i en utpekad värde-trakt med en hög koncentration av gamla skogsbestånd med naturvärden som i hög grad är knutna till granskog med inslag av lövträd som björk, asp, rönn och sälg. Delar av det aktuella området har tidigare uppmärksammats i samband med en naturskogsinventering i Värmlands län (Hallingbäck 1978) och nyckelbiotopsinventeringen på dåvarande Stora Ensos marker. Öster om Dundern finns naturreservaten Ivana och Gartosofta, och norr om Dundern naturreservaten Mammassberg och Soienmagg; alla med liknande naturtyp och arter som på Dundern. Vid Dundern-områdets nordvästra hörn finns en relativt stor nyckelbiotop på berget Heinaho. En uppgörelse för denna har träffats med markägarna och området kommer att föreslås bli naturreservat.

Nedanstående beskrivning avser det område som föreslås bli *naturreservatet Dundern*.



Översiktskarta

Rött raster = nyckelbiotop, grönt raster = naturvärdesobjekt, svart raster = värdekärna Bergvik, mörkblått = biotopskyddsområde och grön heldragen linje = naturreservat (Gartosofta och Ivana NR). På bilden syns även naturreservaten Mammassberg och Soienmagg (heldragen svart linje). Dundern är det stora området i bildens nedre del.



Flygbild

Vy över Dundern och gränsen för det föreslagna naturreservatet (heldragen svart linje). I bildens övre del syns naturreservatet Mammásberg, och öster om Dundern naturreservatet Gartosofta.

Snedstreckat rött = nyckelbiotop, privatmark

Snedstreckat grönt = naturvärdesobjekt

Snedstreckat vitt = värdekärna Bergvik

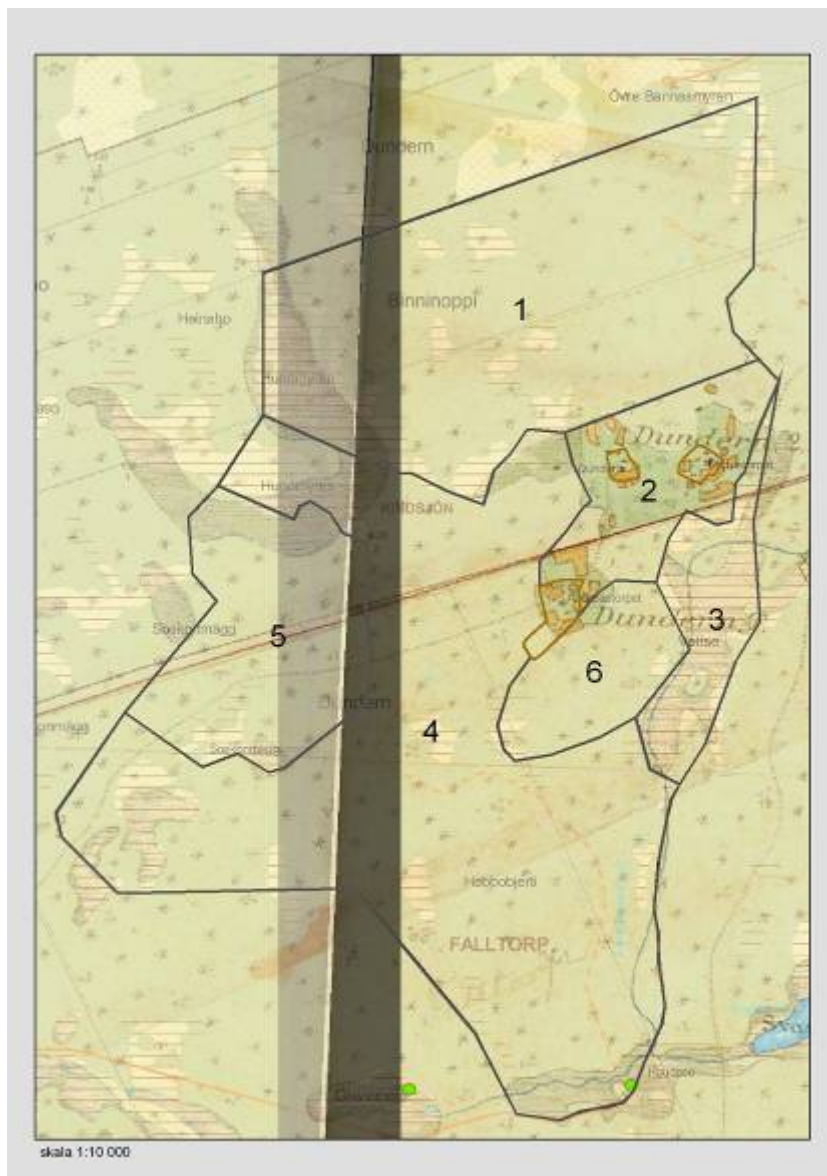
Grön linje = Natura 2000

Gulrutigt = naturreservat

Allmän beskrivning av naturvärdena

Det föreslagna naturreservatet omfattar 273 hektar och utgörs till stor del av gammal 90-130 år gammal granskog med varierande inslag av lövträd som asp, björk, sälg och rönn. Delar (29,2 + 120,4 hektar) av det föreslagna reservatet ingår sedan tidigare i EU:s nätverk för skyddad natur – Natura 2000. Under 1998 genomförde dåvarande Stora Enso en inventering av nyckelbiotoper i området. Drygt 73 hektar av det aktuella området pekades då ut som nyckelbiotop och 31 hektar som naturvärdesobjekt.

Med värmländska mått mätt är Dundern-området ett osedvanligt stort område med sammanhängande gammal, naturskogsartad skog. I östra delen av området finns resterna av tre torp med omgivande inägor. Torpen togs upp under 1860-talet, och det sista stället var bebott fram till 1950-talet. Genom skogsbete samt åker- och ängsbruk har de givetvis haft en påverkan på skogen och miljön i den delen av Dundern. Tydligaste resterna idag är de öppna inägorna med torrängsartad vegetation och de lövrika partierna på den gamla ängsmarken. Förekomsten av den kontinuitetskrävande arten långt broktagel på Binninoppi tyder dock på att brukningens påverkan på större delen av området varit av mer extensiv och begränsad art. Området ligger på 550-600 meters höjd, domineras helt av de fyra höjderna Dundern, Binninoppi, Soskonmagg och Hebbobjerti. I svackorna mellan höjderna finns mindre våtmarker.



Kulturlämningar och tidigare markanvändning

Häradskartan från 1865 som transparent lager över nutida fastighetskarta.

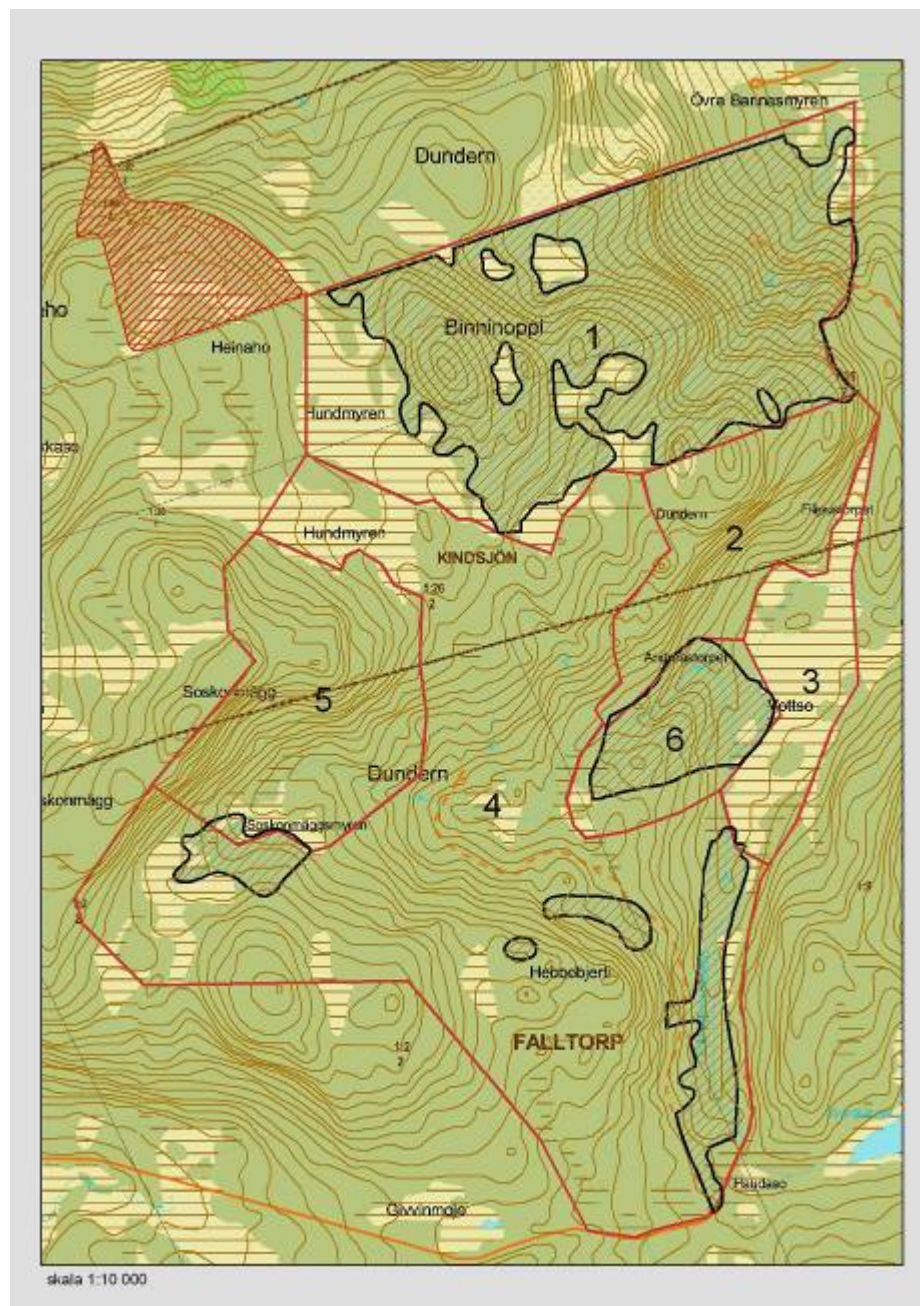
Brun linje visar ytbestämd kulturlämning och grön prick uppgift från inventeringen Skog & historia

De äldsta skogarna finns i norr och i söder. Mellanliggande delar har yngre bestånd som möjligen påverkats mer av jordbruksdriften eftersom de ligger närmast torpen. I anslutning till de gamla torpen finns fortfarande flera, delvis öppna gamla åkertegar med ängsartad

vegetation. Rikedomen på lövträd, framför allt asp och sälg, är också betydligt rikare här än i övriga delar av området.

Kulturmiljövärden

I området finns tre ytbestämda kulturlämningar och längst i söder en husgrund som påträffades under inventeringen Skog & historia. Kulturlämningarna är alla tre klassificerade som lägenhetsbebyggelse och är lämningar efter de tre torpen Dundern, Andreastorpet och Filpustorpet. Torpen togs upp på 1860-talet och det sista var bebott fram till 1950-talet. De flesta lokalsamn i området är intressanta eftersom de påminner om det skogsfinska arvet. Namnet Dundern kommer t ex från det finska "tunturi" som helt enkelt betyder berg. Korta resonemang kring innebörden av andra namn i området förs under respektive delområde. Källan till resonemangen är i alla fall den lärrika skriften "De värmlandsfinska ortsnamnens betydelse" av Julius Mägiste (1954).



Karta över delområden

Snedstreckat rött = nyckelbiotop, snedstreckat grönt = naturvärdesobjekt och snedstreckat grått = värdekärna
Bergvik Skog AB

Delområden

<i>Delområdestyp</i>	<i>Delområde</i>	<i>Yta (ha)</i>	<i>Procent av total yta</i>
Värdekärna A	1, 5 och 6	119	44
Värdekärna B	2, 4	141	52
Arronderingsmark	3	13	4

Nedan beskrivs varje delområde med avseende på karaktär, naturvärde, artfynd, miljö kvalitetsmål och skötselåtgärder. De arter som är rödlistade är försedda kategoriförkortning efter det latinska namnet. Kategorierna och namnen följer *Rödlistade arter i Sverige 2005* (Gärdenfors. U. (red.) 2005, ArtDatabanken, SLU Uppsala).

Delområde 1 (77 hektar)

Hela delområde 1 är dels betecknat som värdekärna av Bergvik Skog AB, och dels utpekad som naturtypen västlig taiga i EU:s nätverk Natura2000.

Området omfattar Hundmyren och öster därom Binninoppis topp samt den relativt branta sluttning mot NO ned mot Övre Bannasmyren. Namnet Binninoppi tillhör de terrängbeskrivande värmlandsfinska ortnamnen eftersom det finska "noppi" betyder bergtopp eller spets. Möjligen kommer ordet Binni från det finska "pinni" som betyder valp. Binninoppi skulle då möjligen betyda "Valptoppen" i översättning till rikssvenska. Med tanke på att Hundmyren gränsar i väster kanske det inte är en helt oäven förklaring till namnet.

Skogen på Binninoppi är en cirka 130 år gammal och förhållandevis tät naturskogsartad granskog med inslag av en del asp, björk, sälg och rönn, samt gott om död granved. Många av de gamla granarna är toppbrutna. Utseendet på skogen är relativt homogen i hela delområdet. Merparten är av frisk blåbärs- eller lågörttyp, men i fuktstråk och utmed bäckar finns partier av högörttyp med t ex kärrfibbla och torta. Upp mot Binninoppis magra krön står skogen lite glesare än på de frodigare sluttningarna, och här ökar mängden hänglavar.

Delområdet begränsas i väster av Hundmyren. Större delen av den är av typen fastmattemyr och bedömdes i Våtmarksinventeringen vara av klass 3.

Arter

Långt broktagel <i>Bryoria tenuis</i> EN	- enstaka på Binninoppi
Violettgå tagellav <i>Bryoria nadvornikiana</i> NT	- rikligt
Skuggblåslav <i>Hypogymnia vittata</i>	- enstaka på block och björk
Bårdlav <i>Nephroma parile</i>	- på många aspar, rönnar och sälgar
Skrovellav <i>Lobaria scrobiculata</i> NT	- på många aspar, rönnar och sälgar
Lunglav <i>Lobaria pulmonaria</i> NT	- på många aspar, rönnar och sälgar
Luddlav <i>Nephroma resupinatum</i>	- på några lövträd
Norsk näverlav <i>Platismatia norvegica</i> VU	- spridda förekomster på björk
Garnlav <i>Alectoria sarmentosa</i> NT	- rikligt
Korallblylav <i>Parmeliella triptophylla</i>	- på många äldre lövträd
Gulnål <i>Chaenotheca brachypoda</i>	- på gamla högstubbar av lövträd
Vågig sidenmossa <i>Plagiothecium undulatum</i>	- enstaka spridda förekomster

Gammelgranskål *Pseudographis pinicola* NT
Stor aspticka *Phellinus populicola* NT
Doftskinn *Cystostereum murrarii* NT
Vedticka *Phellinus viticola*

- enstaka fynd på gamla granar
- på enstaka aspar
- enstaka fynd på gamla granar
- enstaka fynd på granlångor

Lavskrika *Perisoreus infaustus* NT
Järpe *Bonasia bonasia*
Tjäder *Tetrao urogallus*
Tretåig hackspett *Picoides tridactylus* VU

- höstobservation
- observation under häckningstid
- observation under häckningstid
- observation under häckningstid



Violetgrå tagellav – ställvis rikligt förekommande och en av områdets karaktärsarter

Delområde 2 (20 hektar)

Område 2 är en ganska brant sluttning åt sydost, ned mot den lilla myren Vottso. Här på den varma sydvända sluttningen finns resterna av de tre torpen Dundern, Andreastorpet och Filpustorpet. De mest påtagliga resterna av den tidigare brukningen är de hoprasade resterna av husen, gamla åkertegar med torrängsartad flora och några gamla lövträd med tydlig påverkan av lövtäkt. Husen med närmaste omgivning är registrerade kulturlämningar.

Skogen i delområdet är 80-90 år gammal och grandominerad, men med ett påfallande stort inslag av lövträd som asp, rönn och sälg som säkerligen är en rest efter tidigare ängsmarker. Eftersom större delen av området är spontant igenvuxen gammal inägomark så är skogen ganska luckig och ojäm, och det finns gott om soliga gläntor. I merparten av sluttningen är skogen av frisk ristyp, men i den nedre delen (närmast Vottso) övergår den i sumpskog. Den lövrika skogen, de öppna små åkertegarna och resterna efter husen ger området en helt annan

karaktär än övriga delar, men utgör ett tilltalande och värdefullt komplement till de andra, mer vildmarksartade delområdena. Här är kulturpåverkan verkligen påtaglig, i positiv bemärkelse.

Sedan hävden upphörde har skogen sannolikt inte påverkats alls av skogsbruk. Den har därigenom fått lite naturskogskaraktär med lågor och torrträd samt enstaka överståndare som står kvar sedan jordbruksepoken. En del gamla lövträd ser ut att ha nyttjats för lövtäkt, och flera av dem har en rik påväxt av epifyter som *Lobaria*- och *Nephroma*-arter. Rikedomen på lövträd gynnar även fågelfaunan med gott om mesar och hackspettar.

Arter

Lunglav <i>Lobaria pulmonaria</i> NT	- flera fynd på gamla lövträd
Skrovellav <i>Lobaria scrobiculata</i> NT	- flera fynd på gamla lövträd
Bårdlav <i>Nephroma parile</i>	- flera fynd på gamla lövträd
Stuplav <i>Nephroma bellum</i>	- flera fynd på gamla lövträd
Skinnlav <i>Leptogium lichenoides</i>	- flera fynd på gamla lövträd

Järpe <i>Bonasia bonasia</i>	- sommarobservation
Gråspett <i>Picus canus</i>	- ett ropande ex sommartid

Delområde 3 (13 hektar)

Det här delområdet är den lilla myren Vottso, en fastmattemyr av halvgrästyp som erhöll klass 3 vid våtmarksinventeringen i Värmlands län. I delområdet finns två små rikkärr; ett i myrkanten söder om Filpustorpet, och ett strax söder om den sydligaste myrholmen.

Delområde 4 (121 hektar)

Det här är ett stort och kuperat delområde i reservatets centrala delar. Granskogen i norra delen av området är ungefär 90 år gammal med gott om toppbrott samt en mindre mängd död ved i form av lågor och torrträd. Enstaka äldre träd finns här och var i den här delen. Trots att skogen inte har riktig naturskogskaraktär finns enstaka förekomst av arter som lunglav, skuggblåslav, violettgrå tagellav och norsk näverlav. Mot söder ökar både ålder och naturskogskaraktär hos skogen. Här ligger åldern närmare 130 år och det finns både mer död ved, och grövre död ved än i norra delen. Dominansen av gran är dock lika stor som i norr, med inslag av i första hand enstaka björkar. Inom delområdet har tre mindre områden avgränsats som nyckelbiotop a) söder om Soskonmäggsmyren, b) på Hebbobjerti och c) utmed Svarttjärnsbäcken. Skillnaden i struktur och naturvärde mellan dessa och omgivande skog är dock hårfin. Likvärdiga kvaliteter vad gäller både arter och strukturer finns på flera håll i delområdet.

Nyckelbiotopen söder om Soskonmäggsmyren är ett 2,5 hektar stort område med 130-årig granskog av frisk-sumpig typ. Enstaka äldre gran och björk samt en del senvuxna granar, enstaka torrträd och låga är viktiga strukturer för rödlistade arter som norsk näverlav, gammalgranskål skrovellav och violettgrå tagellav.

På Hebbobjertis nordsluttning finns en liten myr med omgivande gransumpskog. Den 1,8 hektar stora nyckelbiotopen har en flerskiktad 130 år gammal skog med en del torrträd och spridda lövträd (björk och rönn). Här finns t ex granticka, broktägel, norsk näverlav och gammelgranskål.

Utmed Svarttjärnsbäcken i delområdets sydöstra hörn finns en 130 år gammal, flerskiktad gransumpskog med gott om död ved. Utmed bäcken står en del björk och i övriga delar av

nyckebiotopen finns spridda exemplar av asp, sälg och rönn. Förekommande arter är t ex violettgrå tagellav, skuggblåslav, skrovellav, vågig sidenmossa och luddlav.

Hebbobjerti kommer av finska "hepo" eller "hebo" som betyder häst, och "bjerti" är möjligen en dialektal variant av "päälli" eller "biälli" som betyder ungefär "den ovan liggande". I det här fallet kan detta syfta på berget Hebbomägg som ligger strax söder om området. I så fall kan Hebbobjerti möjligen ha innebörden "det ovan liggande Hästberget".



Gammal gran med färska hackmärken efter tretåig hackspett

Arter

Violettgrå tagellav *Bryoria nadvornikiana* NT

Skuggblåslav *Hypogymnia vittata*

Broktagel *Bryoria bicolor* VU

Bårdlav *Nephroma parile*

Skrovellav *Lobaria scrobiculata* NT

Lunglav *Lobaria pulmonaria* NT

Luddlav *Nephroma resupinatum*

Norsk näverlav *Platismatia norvegica* VU

Garnlav *Alectoria sarmentosa* NT

Stuplav *Nephroma bellum*

- i hela området

- enstaka på block och björk

- på enstaka block

- på många aspar, rönnar och sälgar

- på många aspar, rönnar och sälgar

- på många aspar, rönnar och sälgar

- på några lövträd

- spridda förekomster på björk

- i hela området

- på enstaka äldre lövträd

Vågig sidenmossa *Plagiothecium undulatum*

- enstaka spridda förekomster

Gammelgranskål *Pseudographis pinicola* NT

Doftskinn *Cystostereum murrarii* NT

Vedticka *Phellinus viticola*

Granticka *Phellinus chrysoloma* NT

- enstaka fynd på gamla granar

- enstaka fynd på gamla granar

- enstaka fynd på granlågor

- ett fynd på Hebbobjerti

Torta *Lactuca alpina*

- ett fynd mitt i delområdet

Tretåig hackspett *Picoides tridactylus* VU

- under häckningstid

Delområde 5 (29 hektar)

Hela delområdet ingår i som naturtypen västlig taiga i EU:s nätverk för skyddad natur, Natura 2000. Området omfattar Soskonmäggs topp (600 m ö h) och den branta sluttningen österut från toppen. Den drygt 100-åriga skogen domineras helt av gran med varierande inslag av björk i samma ålder. Västra delen av området har en mer luckig skog som upp mot Soskonmäggs topp blir mer mager och lågvuxen med ljung och kråkbär istället för blåbär i fältskiktet. Andelen död ved är inte i någon del speciellt påfallande, men det finns överallt gott om gamla träd (både gran och björk). Här finns även en hel del toppbrutna, vresiga och senvuxna individer med stor betydelse för delområdets förekomst av ovanliga arter som t ex norsk näverlav, doftskinn, lunglav och gammelgranskål. På många av de talrika lodytorna hittas bl a broktagel och skuggblåslav.

Namnet Soskonmägg har finskt ursprung och stammar möjligen från orden ”soske” (snömos) eller ”sosku” (slask) och ”mägg” (berg) vilket skulle betyda ungefär Snömosberget. En alternativ förklaring är att Soskon är ett till- eller öknamn på platsen eller person som haft anknytning till platsen. Benämningen Snömosberget är dock inte långsökt eftersom en så pass hög topp säkerligen ofta drabbats av tung blötsnö både vår och höst.



Utsikt från NR Ivana mot NR Gartosofta (till vänster i bilden) och Dundernområdet där bakom

Arter

Violettgrå tagellav <i>Bryoria nadvornikiana</i> NT	- i hela området
Skuggblåslav <i>Hypogymnia vittata</i>	- enstaka på block och björkar
Broktagel <i>Bryoria bicolor</i> VU	- på flera lodytor
Lunglav <i>Lobaria pulmonaria</i> NT	- på enstaka lövträd
Luddlav <i>Nephroma resupinatum</i>	- på några lövträd
Norsk näverlav <i>Platismatia norvegica</i> VU	- spridda förekomster på björk

Garnlav *Alectoria sarmentosa* NT
Stuplav *Nephroma bellum*
Vitgrynig nållav *Chaenotheca subroscida*

- här och var i hela området
- på enstaka äldre lövträd
- på enstaka gammal gran

Gammelgranskål *Pseudographis pinicola* NT
Doftskinn *Cystostereum murrarii* NT

- enstaka fynd på gamla granar
- enstaka fynd på gamla granar

Delområde 6 (13 hektar)

Hela delområdet ligger i en sluttning mot nordost med 130 år gammal granskog av frisk eller sumpig typ som till större del klassats som nyckelbiotop. Skogen är luckig och flerskiktad med ett ganska litet inslag av gamla björkar. Död ved i större mängd finns fläckvis utmed den lilla bäcken som rinner i svackan.

Arter

Violettgrå tagellav *Bryoria nadvornikiana* NT
Skuggblåslav *Hypogymnia vittata*
Norsk näverlav *Platismatia norvegica* VU
Gammelgranlav *Lecanactis abietina*

- i hela området
- enstaka på block och björkar
- spridda förekomster på björk
- enstaka på gammal gran vid bäcken

Totallista över noterade arter

Fåglar

Lavskrika *Perisoreus infaustus* NT
Järpe *Bonasia bonasia*
Tjäder *Tetrao urogallus*
Tretåig hackspett *Picoides tridactylus* VU
Gråspett *Picus canus*

Svampar

Gammelgranskål *Pseudographis pinicola* NT
Stor aspticka *Phellinus populicola* NT
Doftskinn *Cystostereum murrarii* NT
Vedticka *Phellinus viticola*
Granticka *Phellinus chrysoloma* NT

Lavar

Långt broktagel *Bryoria tenuis* EN
Violettgrå tagellav *Bryoria nadvornikiana* NT
Skuggblåslav *Hypogymnia vittata*
Bårdlav *Nephroma parile*
Skrovellav *Lobaria scrobiculata* NT
Lunglav *Lobaria pulmonaria* NT
Luddlav *Nephroma resupinatum*
Norsk näverlav *Platismatia norvegica* VU
Garnlav *Alectoria sarmentosa* NT
Korallblylav *Parmeliella triptophylla*
Gulnål *Chaenotheca brachypoda*
Gammelgranlav *Lecanactis abietina*
Vitgrynig nållav *Chaenotheca subroscida*
Stuplav *Nephroma bellum*

Mossor

Vågig sidenmossa *Plagiothecium undulatum*

Totalt har 24 signalarter (varav 11 rödlistade) noterats i området.

Inventerat av Sebastian Kirppu, nyckelbiotopsinventering StoraEnso, och Johan Bohlin
Text och foto: Johan Bohlin



SKÖTSELPLAN FÖR NATURRESERVATET DUNDERN

1. Syftet med naturreservatet

Naturreservatet Dundern bildas i syfte att bevara biologisk mångfald i ett stort område med skogar och våtmarker med dess flora och fauna. Områdets hydrologi ska vara opåverkad av negativa ingrepp. Delar av naturreservatet ingår i det europeiska nätverket Natura 2000. De naturtyper som finns där bör förekomma i en omfattning så att reservatet bidrar till gynnsam bevarandestatus för arter och naturtyper i den biogeografiska regionen. Inom ramen för syftet ska möjligheter till naturupplevelser och rörligt friluftsliv stödjas. Bildandet av naturreservatet syftar också till att bibehålla de öppna "skogsängar" som finns i området.

Syftet uppnås genom att skog och myr tillåts att utvecklas fritt genom intern dynamik. Exploateringar och arbetsföretag i området förhindras, och områdets naturliga hydrologi skyddas från fysisk påverkan. Skogsängarna bibehålls genom att de hålls fria från träd och buskar.

2. Beskrivning av bevarandevärden

2.1. Administrativa data

Objektnamn	Naturreservatet Dundern
NVR-id	2024429
Områdeskod Natura2000	SE0610201 Dundern
Områdestyp/status Natura2000	SAC
Naturgeografisk region	30a, Norrlands vågiga bergkullterräng
Kommun	Torsby
Markslag och naturtyper (ha):	
Skogsmark	225,5 ha
- tallskog	5,9 ha
- granskog	175,7 ha
- barrblandskog	13,8 ha
- barrsumpskog	8,8 ha
- lövblandad barrskog	16,8 ha
- triviallövskog	1,9 ha
- lövsumpskog	1,0 ha
- hygge och ungskog	1,6 ha
Impediment	10,1 ha



Våtmarker	37,5 ha
Övrig öppen mark	0,3 ha
Total areal	273,4 ha
Naturtyper enligt habitatdirektivet:	
Skog - Västlig taiga (9010) - Skogbevuxen myr (91D0)	108,21 ha 3,62 ha
Våtmark - Öppna, svagt välvda mossar, fattiga och intermediära kärr samt gungflyn (7140) - Rikkärr (7230)	13,78 ha 0,29 ha
Arter enligt fågeldirektivet: Gråspett (A234) Tretåig hackspett (A241) Spillkråka (A236) Pärluggla(A223) Järpe (A104) Tjäder (A108) Orre (A409)	
Andra arter: Långt broktagel (Åtgärdsprogram för hotade arter)	



Prioriterade värden:	
Naturtyper	Skog - Västlig taiga - Skogbevuxen myr Myr - Öppna, svagt välvda mossar, fattiga och intermediära kärr samt gungflyn -Rikkärr
Strukturer	Senvuxna gamla träd Toppbrutna träd Lågor Torrakor Luckighet Ostörd hydrologi
Växt- och djursamhällen	Granskog av blåbärstyp Granskog av lågörttyp Granskog av högörttyp Skogsäng
Arter	Långt broktagel Gråspett Tretåig hackspett Spillkråka Järpe Tjäder Orre Pärluggla Lavskrika

2.2. Brukande av mark och vatten

I och med att de tre torpen Andreastorpet, Dundern och Filpustorpet etablerades runt 1860 och sedan var i bruk fram till 1930-1950 har framför allt de östra delarna av området en tydlig påverkan av hävd. Här finns än idag öppna små åkertegar med ängsvegetation och på de tidigare ängsmarkerna växer gott om lövträd i olika ålder. Många av de gamla lövträden bär spår efter lövtäkt. Både på öppna marker och i det som idag är skog hittas odlingsrösen. Enligt Hallingbäck (1978) finns i skogarna runt Hundmyren spår efter svedjebruk.



Filpustorpet övergavs 1937 och den siste boende på Andreastorpet flyttade därifrån någon gång på 1950-talet. Brukandet av torpet Dundern upphörde troligen också det någon gång under 1950-talet. Den mer intensiva hävden under 1900-talets första decennier har successivt avtagit från 1930-talet och framåt. Utöver den väg som dragits in i området från söder har inga spår hittats som tyder på brukning i området sedan Andreastorpet och Dundern övergavs.

Trots förekomsten av tre små torp, och att östslutningen ned mot Vottso i stort sett var öppen inägomark under första halvan av förra seklet, är hävdens påverkan på stora delar av området av extensiv karaktär. Runt Binninoppi finns t ex riktigt gammal och senvuxen granskog med mängder av violettgrå tagellav, och förekomst av den starkt kontinuitetskrävande arten långt broktagel. Stora delar av området har en rik förekomst av violettgrå tagellav och garnlav; två arter som också de indikerar lång skoglig kontinuitet.

2.3. Områdets bevarandevärden

2.3.1. Biologiska bevarandevärden

Dundern har en i dagens läge stor areal sammanhängande gammal och naturskogsartad skog utan sentida påverkan av skogsbruk. I och med sentida frånvaro av skogsbruk finns gott om död ved, gamla träd, senvuxna träd samt bestånd som är och luckiga och/eller olikåldriga. Skogens karaktär innebär att här finns lämpliga substrat för rödlistade arter som t ex långt broktagel, violettgrå tagellav, doftskinn och skrovellav. Av betydelse är också områdets förekomst av naturtyper inom Natura 2000 – *västlig taiga, skogbevuxen myr, öppna svagt välvda mossar, fattiga och intermediära kärr och gungflyn* samt *rikkärr*.

Den öppna mark som idag återstår av gångna tiders åkerlappar och ängar bidrar till områdets biologiska värde genom sin ängsflora och rikedom på insekter.

2.3.2. Geovetenskapliga bevarandevärden

Som kuriosa kan nämnas den omskrivna "flytande åkern" som finns vid Filpustorpet. Någon gång under den tid som torpet var i bruk låg åkern högre upp på sluttningen än den gör nu, men av någon anledning flöt hela åkern iväg utför sluttningen och gav upphov till sägnen om den "flytande åkern".

2.3.3. Kulturhistoriska bevarandevärden

Det som finns kvar av Andreastorpet, Dundern och Filpustorpet, samt spåren efter torparnas slit för att överleva, är intressanta delar av områdets historia. Att det dessutom har anknytning till Värmlands skogsfinnska kulturarv gör värdet av ett bevarande än större, även om inga byggnader finns kvar. Vid Filpustorpet fanns en gång i tiden en rökstuga, och än idag finns där en-två s k trollstenar med ristningar. Därutöver finns givetvis berättelser om olika typer av hemsökelse och spöken som försvårat det redan hårda livet för torparna. Att övernatta på Dundern är inget för den lättskrämd!



En kuriositet av både biologiskt och kulturhistoriskt intresse är att den lya där landets första "återetablerade" vargar födde sina första valpar finns i södra delen av området. Om man spekulerar lite kan det möjligen vara så att Dundern-området även långt tillbaka i tiden var hemvist för vargar. Det finska namnet Binninoppi kan möjligen översättas till ungefär "Valptoppen".

De flesta lokalamn i området är intressanta eftersom de påminner om det skogsfinska arvet. Namnet Dundern kommer troligen från det finska "tunturi" som helt enkelt betyder berg.

2.3.4. Bevarandevärden för friluftsliv

Den som vill uppleva gammelskog, stillhet och en känsla av vildmark bör göra ett besök i området. Trots att lämningarna efter torpen och deras brukande är en tydlig påminnelse om mänsklig aktivitet i området bidrar de till en känsla av ursprunglighet (kanske som en romantiserad påminnelse om svunna tider) samtidigt som de ökar trivselen för besökare i området.

3. Skötselområden

Eftersom delar av naturreservatet ingår i Natura 2000, med särskilda krav på redovisning och bevarande, har de samlats till ett skötselområde. Övriga delar av skog och myr utgör ett eget skötselområde. Kulturlämningarna, som finns både i delområde 1 och 2, men med andra krav på åtgärder, har även de lyfts ut till ett eget skötselområde. Friluftslivet har en egen rubrik i skötselplanen, men kallas inte skötselområde eftersom det bara till viss del rör sig om en areal som kan pekats ut i terrängen.



Skötselområden för naturreservatet Dundern

1. Natura2000, granskog och myr
2. Värdekärna, granskog
3. Skogsängar och kulturlämningar
4. Friluftsliv



Skötselområde 1: Natura 2000, granskog och myr (149,6 hektar)

Habitat Natura2000

- Västlig taiga (9010) 108,2 ha
- Skogbevuxen myr (91D0) 3,6 ha
- Öppna svagt välvda mossar, fattiga och intermediära kärr och gungflyn (7140) 13,8 ha
- Rikkärr (7230) 0,3 ha

Prioriterade arter

- Långt broktagel (ÅGP)

Typiska arter (artkod Natura2000)

Violettgå tagellav (185)	- rikligt
Skuggblåslav (6450)	- enstaka på block och björk
Bårdlav (6463)	- på många aspar, rönnar och sälgar
Skrovellav (2081)	- på många aspar, rönnar och sälgar
Lunglav (6458)	- på många aspar, rönnar och sälgar
Luddlav (6464)	- på några lövträd
Garnlav (6425)	- rikligt
Gammelgranskål (1312)	- enstaka fynd på gamla granar
Stor aspticka (1205)	- på enstaka aspar
Doftskinn (510)	- enstaka fynd på gamla granar
Vedticka (5447)	- enstaka fynd på granlångor
Gråspett (100110)	- observation under häckningstid
Lavskrika (103031)	- höstobservation
Järpe (102612)	- observation under häckningstid
Tjäder (100138)	- observation under häckningstid
Tretåig hackspett (100109)	- observation under häckningstid
Knagglestarr (222312)	- i rikkärr
Tätört (221767)	- i rikkärr
Dvärglumner (223414)	- i rikkärr
Snip (222702)	- i rikkärr
Fetbålmossa (2613)	- i rikkärr
Späd skorpionmossa (2708)	- i rikkärr
Röd skorpionmossa (2707)	- i rikkärr



Beskrivning

Hela skötselområde 1 är en del av EU:s nätverk Natura 2000, men eftersom de olika delarna har något olika karaktär beskrivs de var för sig.

Delområde 1A (77 ha)

Skogen i norra delen, på Binninoppis östlut, är en cirka 130 år gammal, luckig och olikåldrig naturskogsartad granskog med inslag av en del asp, björk, sälg och rönn, samt gott om död granved. Många av de gamla granarna är toppbrutna. Merparten är av frisk blåbärs- eller lågörttyp, men i fuktstråk och utmed bäckar finns mindre partier av högörttyp med t ex kärrfibbla och torta. Upp mot Binninoppis magra krön står skogen lite glesare än på den frodigare sluttningen, och här ökar mängden hänglavar. Död ved i större mängd finns fläckvis utmed bäcken som rinner ned mot Övre Bannasmyren. Hela 1A är klassat som nyckelbiotop.

Området begränsas i väster av Hundmyren. Större delen av den är av typen fastmattemyr och bedömdes i Våtmarksinventeringen vara av klass 3.

Delområde 1B (20 ha)

Söder om Binninoppi finns de mer kulturpåverkade delarna av reservatet. Här, på den varma sydvända sluttningen ned mot Vottso, finns resterna av de tre torpen Dundern, Andreastorpet och Filpustorpet. De mest påtagliga resterna av den tidigare brukningen är de ihoprasade resterna av husen, gamla åkertegar med ängsartad flora och gamla lövträd med tydlig påverkan av lövtäkt. Husen med närmaste omgivning är registrerade kulturlämningar.

Det mesta av skogen här är 80-90 år gammal och grandominerad, men med ett påfallande stort inslag av lövträd som asp, rönn och sälg som säkerligen är en rest efter tidigare åker- och ängsbruk. Eftersom större delen av området är spontant igenvuxen gammal inägomark är skogen luckig och ojämn, och det finns gott om soliga gläntor. I merparten av östsluttningen är skogen av frisk ristyp, men i den nedre delen (närmast Vottso) övergår den i sumpskog.

Sedan hävden upphörde har skogen sannolikt inte påverkats alls av skogsbruk. Den har därigenom fått lite naturskogskaraktär med lågor och torrträd samt enstaka överståndare som står kvar sedan jordbruksepoken. En del gamla lövträd ser ut att ha nyttjats för lövtäkt, och flera av dem har en rik påväxt av epifyter som Lobaria- och Nephroma-arter. Rikedomen på lövträd gynnar även fågelfaunan med gott om mesar och hackspettar. På lite blötare partier i sluttningen finns högörtflora med kärrfibbla, midsommarblomster och torta.

Delområde 1C (13 ha)

Det här delområdet är den lilla myren Vottso, en fastmattemyr av halvgrästyp som erhöll klass 3 vid våtmarksinventeringen i Värmlands län. I delområdet finns två små rikkärr; ett i myrkanten söder om Filpustorpet, och ett strax söder om den sydligaste myrholmen. Myren och kärren har påverkats av kalkning under senare år varför de inte bedöms uppfylla kriterierna för de naturtyperna enligt Natura 2000.



Delområde 1D (13 ha)

Hela delområdet ligger i en sluttning mot nordost med 130 år gammal granskog av frisk eller sumpig typ som till större del klassats som nyckelbiotop. Skogen är luckig och flerskiktad med ett ganska litet inslag av gamla björkar. Död ved i större mängd finns fläckvis utmed den lilla bäcken som rinner i svackan.

Delområde 1E (29 ha)

Området omfattar Soskonmäggs topp (600 m ö h) och den branta sluttningen österut från toppen. Den drygt 100-åriga skogen domineras helt av gran med varierande inslag av björk i samma ålder. Västra delen av området har en mer luckig skog som upp mot Soskonmäggs topp blir mer mager och lågvuxen med ljung och kråkbär istället för blåbär i fältskiktet. Andelen död ved är inte i någon del speciellt påfallande, men det finns överallt gott om gamla träd (både gran och björk). Här finns även en hel del toppbrutna, vresiga och senvuxna individer med stor betydelse för delområdets förekomst av ovanliga arter som t ex norsk näverlav, doftskinn, lunglav och gammelgranskål. På de talrika lodytorna hittas bl a broktagel och skuggblåslav.

I södra delen av delområdet finns två små rikkärr som efter fältbesök bedöms uppfylla kriterierna enligt Natura 2000.

Bevarandemål

Området ska även fortsättningsvis ha en naturskogsartad gammal granskog med gott om strukturer som gamla träd, lågor, torrakor och toppbrutna träd. Ett inslag av lövträd som björk, rönn, sälg och asp ska finnas. Våtmarkerna ska ha en ostörd hydrologi. Skog formad av naturliga processer och våtmarker med ostörd hydrologi utgör lämpliga livsmiljöer för de utpekade fågelarterna tretåig hackspett, järpe, tjäder, orre, lavskrika, pärluggla, spillkråka och gråspett. De naturtyper som pekats ut inom ramen för Natura 2000 ska finnas i minst den areal som anges ovan under rubriken "Habitat Natura 2000".

Åtgärder

Inga åtgärder.

Skötselområde 2: Värdekärna granskog (123, 6 hektar)

Typiska arter (artkod Natura 2000)

Violettgrå tagellav (185)	- rikligt
Skuggblåslav 6450	- enstaka på block och björk
Bårdlav (6463)	- på många aspar, rönnar och sälgar
Skrovellav (2081)	- på många aspar, rönnar och sälgar
Lunglav (6458)	- på många aspar, rönnar och sälgar
Luddlav (6464)	- på några lövträd



Garnlav (6425)	- i hela området
Stuplav (6465)	- på enstaka äldre lövträd
Gammelgranskål (1312)	- enstaka fynd på gamla granar
Doftskinn (510)	- enstaka fynd på gamla granar
Vedticka (5447)	- enstaka fynd på granlågor
Torta (221184)	- ett fynd mitt i delområdet
Plattlummer (221941)	- ett fynd ungefär mitt i delområdet
Tretåig hackspett (100109)	- observation under häckningstid

Beskrivning

Det här är ett stort och kuperat delområde i reservatets centrala delar. Granskogarna i skötselområde 2 har som helhet en något svagare naturskogskaraktär än skogarna inom skötselområde 1. Åldern är något lägre och förekomsten av viktiga strukturer som död ved och gamla träd är också de av lägre frekvens. Det är ingen dramatisk skillnad, men den finns där. Granskogen i norra delen av området är ungefär 90 år gammal med gott om toppbrott samt en mindre mängd död ved i form av lågor och torrträd. Enstaka äldre träd finns här och var i den här delen. Trots att skogen inte har riktig naturskogskaraktär finns enstaka förekomst av arter som lunglav, skuggblåslav, violettgrå tagellav och norsk näverlav.

Mot söder ökar både ålder och naturskogskaraktär hos skogen. Beståndsåldern ligger runt 130 år och det finns både mer död ved, och grövre död ved än i norra delen. Dominansen av gran är dock lika stor som i norr, med inslag av i första hand enstaka björkar. Inom delområdet har tre mindre områden avgränsats som nyckelbiotop:

- söder om Soskonmäggsmyren,
- på Hebbobjerti och
- utmed Svartjärnsbäcken.

Skillnaden i struktur och naturvärde mellan nyckelbiotoper och omgivande skog är dock hårfin. Likvärdiga kvaliteter vad gäller både arter och strukturer finns på flera håll i delområdet.

Bevarandemål

Målet för området är att granskogarna ska utvecklas till naturskogsartad granskog med gott om strukturer som gamla träd, lågor, torrakor och toppbrutna träd. Ett inslag av lövträd som björk, rönn, sälg och asp ska finnas. Våtmarkerna ska ha en ostörd hydrologi. Skog formad av naturliga processer och våtmarker med ostörd hydrologi utgör lämpliga livsmiljöer för de utpekade fågelarterna tretåig hackspett, järpe, tjäder, orre, lavskrika, pärluggla, spillkråka och gråspett. Skogen uppfyller inte idag kraven för Västlig taiga enligt de kriterier som finns inom ramen för Natura2000, men det långsiktiga målet är att all mark inom skötselområde 2, med undantag av



kulturmiljöerna, ska klassificeras som en naturtypen enligt Natura2000, med status gynnsamt bevarandetillstånd enligt de kriterier som finns.

Åtgärder

Inga åtgärder.

Skötselområde 3: Skogsängar med kulturlämningar (1,5 + 0,5 + 0,6 ha)

Beskrivning

Runtomkring de tidigare torpen Andreastorpet, Övre Dundern och Filpustorpet finns fortfarande kvar små, ej konstgödslade åkertegar som är öppna och har en ängsartad flora. Merparten av ängsmarken är på frisk mark och av rödven- eller skogsnävatyp. Det finns dock mindre partier av både torrare och fuktigare typ. De fuktiga delarna har mestadels en mer frodig och högvuxen vegetation med gott om t ex brudborste. De torrare partierna är mest av fårsvingel-typ med t ex en del fibblor.

Alla tre torpen har klassificerats som "övrig kulturhistorisk lämning". De arealer som anges här motsvarar den preliminära gräns för lämningarna som finns redovisad i länsstyrelsens fornminnesskikt. Alla övriga uppgifter om torpen bygger på uppgifter från Torsby Finnkulturcentrum.

Andreastorpet (1,5 ha)

Enligt uppgift togs torpet upp runt 1860 av norrmannen Johannes Jensen och hans hustru Anna Karlsdotter Havuinen. Johannes och Anna fick nio barn, men en av pojkarna (Ola) dog när han bara var en månad gammal. Torpet var sedan i bruk fram till 1937 då den siste brukaren, Andreas Johansson och hans fru Maria Kristina Johansson Rämäinen, flyttade därifrån. Trots att det är lite drygt 70 år sedan torpet övergavs finns än idag en del öppna ytor med ängsvegetation kvar på de gamla åkertegarna. Av byggnaderna återstår bara husgrunder och ihoprasade timmerväggar.

Övre Dundern (0,5 ha)

Det är lite oklart när torpet togs upp, men det gjordes troligen någon gång under 1860-talet av Johan Larsson och hans hustru Anna Johansdotter Tarvainen. 1864 födde Anna sonen Jon som sedermera gifte sig med Anna Tomasdotter och tog över torpet efter sina föräldrar. Näste brukare på Övre Dundern var Axel Kindberg Lehmoinen och hans hustru Emma Magnusson. De arrenderade torpet 1922-27, och vid deras flytt från torpet upphörde brukandet.

Filpustorpet (0,6 ha)

Filpustorpet togs upp i början av 1860-talet. Nybyggare var Henrik Neuvoinen och Kajsa Johansdotter Vaissinen. Efter dem togs torpet över av Hilmer Larsson Havuinen och Alma Bengtsdotter Tossavainen. Filpustorpet är det enda av de tre torpen i området där det finns



lämningar efter en rökstuga. Enligt Riksantikvarieämbetets databas står i lämningen efter rökstugan några granar varav en är åtminstone 80 år gammal. Om det stämmer bör torpet ha övergivits redan i början av 1900-talet. Filpustorpets odlingsmarker är också de som är mest igenvuxna. I stort sett allt är idag täckt av äldre granskog, men rester av den korta tiden av mänsklig aktivitet i området finns förstås kvar i form av odlingsrösen, husgrunder m m

Det är här vid Filpustorpet som den sägenomspunna ”glidande åkern” finns. Många är de historier som skrivits och berättats om den åker som utan förvarning gled iväg utför sluttningen och lade sig tillrätta lite längre ned, närmare Vottso. Både det här och andra historier har bidragit till Dundern-områdets rykte som spökeställe. Det sägs t om att de nybyggare som slogs sig ned här inte kunde leva kvar på grund av alla spökerier.

Mål

Information om torpens historia ska finnas vid respektive torplämning. Det som idag är öppen mark med ängsvegetation ska hållas fri från träd och buskar av igenväxningstyp. De öppna ytorna inom skötselområdet kan successivt bindas samman så att de utgör en något mer sammanhängande enhet. Målet är en mosaik med mer öppna än trädbevuxna ytor.

Åtgärder

Ta bort träd och buskar som riskerar att skada kvarvarande husgrunder. Ta bort yngre (ung 30 år) träd och buskar från de öppna markerna. Spara äldre träd som finns kvar sedan tiden för hävd. För insatser av underhållskaraktär bör 3-5 års intervall vara tillräckligt. Ris och klenare stammar bränns på plats. Eventuella grövre stammar (> 20 cm dbh) läggs som död ved i kanten av den öppna marken

Friluftsliv

Genom norra delen av området går den s k Gartosofta-leden. I övrigt finns inga anläggningar, men de gamla torpens anknytning till den skogsfinska traditionen, sägnen om den glidande åkern och allt tal om knytt och otyg i området gör att det varje år kommer besökare till Dundern-området. Parkeringsplats samordnas med det närbelägna naturreservatet Gartosofta. Därifrån finns redan idag en markerad led fram till Dundern.

Mål

Underlätta och locka till besök i området genom anläggande av led och platser för rast eller övernattnings i området. En vandring på leden ska visa såväl naturskog som skogsängar och torplämningar. På lämplig öppen plats bör finnas en rastplats (för den som vågar stanna till...), och vid alla torpen ska finnas information om respektive torp. Parkeringsplats samordnas med det närbelägna naturreservatet Gartosofta. På sikt kan en möjlighet till övernattnings göra området mer attraktivt för besökare.



Åtgärder

Göra ny led i rundslinga som avstickare från Gartosofta-leden. Den nya slingan bör passera över skogsängarna och förbi något eller några av torplämningarna. Placera ut ett stockbord på lämplig plats i öppen mark. Placera ut informationstavlor vid torpen. Komplettera befintlig led med skyltning från p-plats vid Gartosofta till Dundern. Ett enkelt vindskydd med eldstad kan i mån av resurser placeras ut på lämplig plats intill leden genom reservatet.

4. Uppföljning av bevarandemål

En uppföljningsplan för områdets bevarandemål kommer att sammanställas när Naturvårdsverket presenterat mallar och riktlinjer för hur en plan ska se ut.

5. Uppföljning av skötselinsatser

Länsstyrelsen ansvarar för dokumentation av vilka åtgärder som genomförts, vem som utfört dem samt när de genomförts.

I den årliga dokumentationen bör följande ingå:

Underhåll av skyltar och leder

- status på vägvisare till reservatet. Bytes vid behov.
- status informationstavlor vid p-plats och kulturlämningar. Bytes vid behov.
- översyn av led från p-plats till reservat, och led i reservat. Förbättras vid behov.

Underhåll av rastplatser

- översyn och ev reparation av stockbord samt ev vindskydd och eldstad

Underhåll av reservatsgräns

- status på gränsmarkering. Förbättras vid behov.

6. Sammanfattning av planerade skötselåtgärder

Skötselåtgärd	När	Skötselområde
Markvård		
Röjning av sly och buskar på skogsängar	2012-2014	3
Anläggningar för friluftslivet		
Informationstavlor vid kulturlämningar och p-plats	2012-2014	Friluftsliv
Anläggande av ny led	2012-2014	Friluftsliv



Anläggande av rastplats	2013	Friluftsliv
Anläggande av ev vindskydd	2015	Friluftsliv
Underhåll av skyltar och leder	2014 och årligen	Friluftsliv
Underhåll av rastplatser och information	2014 och årligen	Friluftsliv
Gränsmarkering	2012 och vartannat år	Friluftsliv

7. Kunskapsinhämtning

För förvaltningen av området finns inget överhängande behov av ytterligare kunskap om naturvärden och friluftsliv. Det är däremot önskvärt att öka kunskapen om förekomsten i reservatet av fågelarter utpekade enligt EU:s fågeldirektiv.

8. Källförteckning

Hallingbäck, T., 1978, Översiktlig inventering av naturskogar i Värmlands län med kryptogamfloran som utgångspunkt, Rapport 1978:5, Länsstyrelsen i Värmlands län

Lindtorp, O., 1948, Fra Finnskogene i Solör og Vermland, 2 samling

Mägiste, J., 1955, De värmlandsfinska ortsnamnens vittnesbörd, Småskrifter utgivna av Värmlands Museum, Karlstad

Skogsbilvägar som enligt reservatsbeslutet får underhållas
(heldragen tjock orange linje)

Bilaga 5

